

2020

ARCHEOLOGIENOTA

Gaverstraat te Heusden (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 636

Boris Horemans

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 636

Archeologienota Gaverstraat te Heusden (Oost-Vlaanderen).

BORIS HOREMANS

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2020
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	David Janssens
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba. ADEDE bvba is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

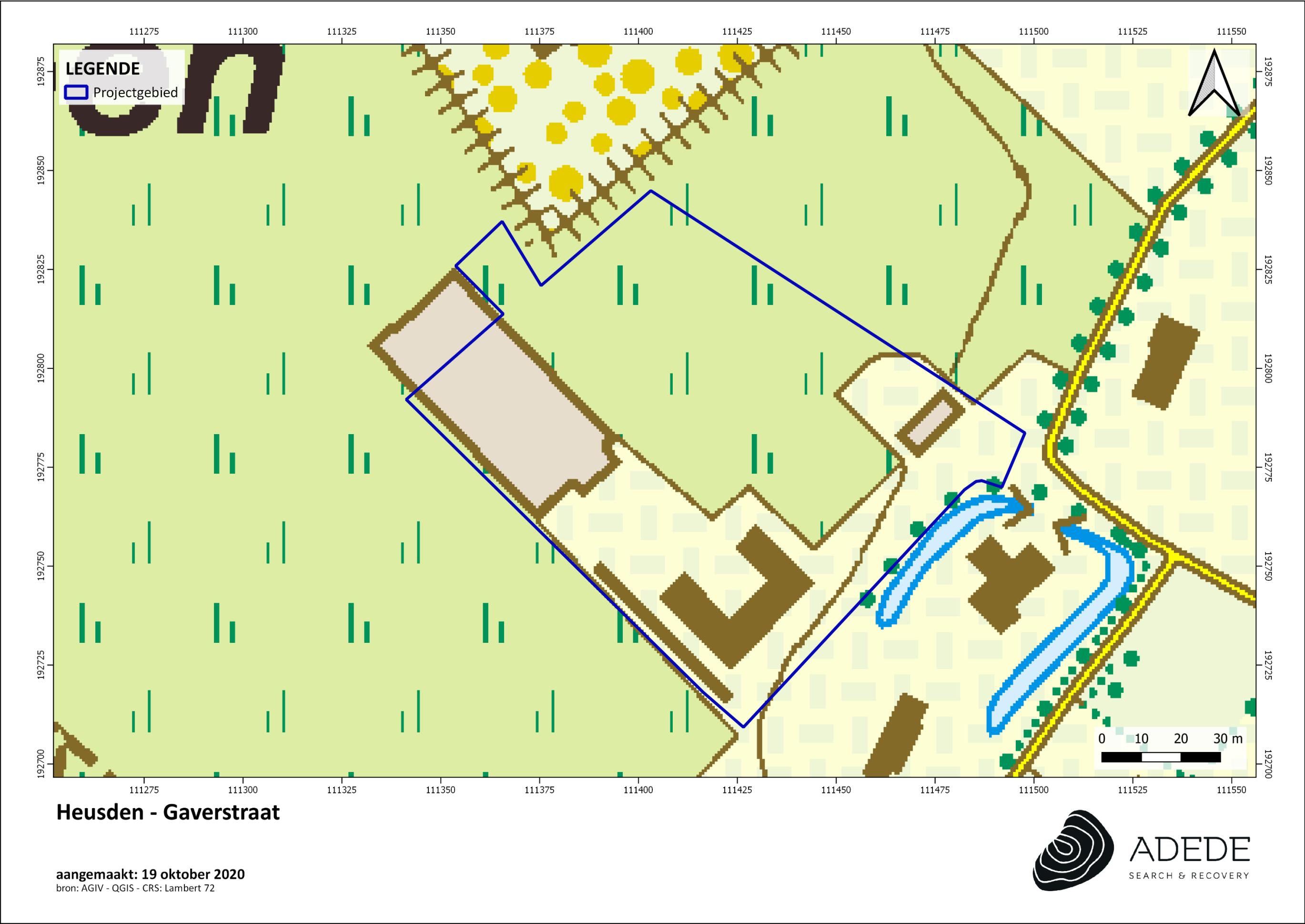
Inhoudsopgave

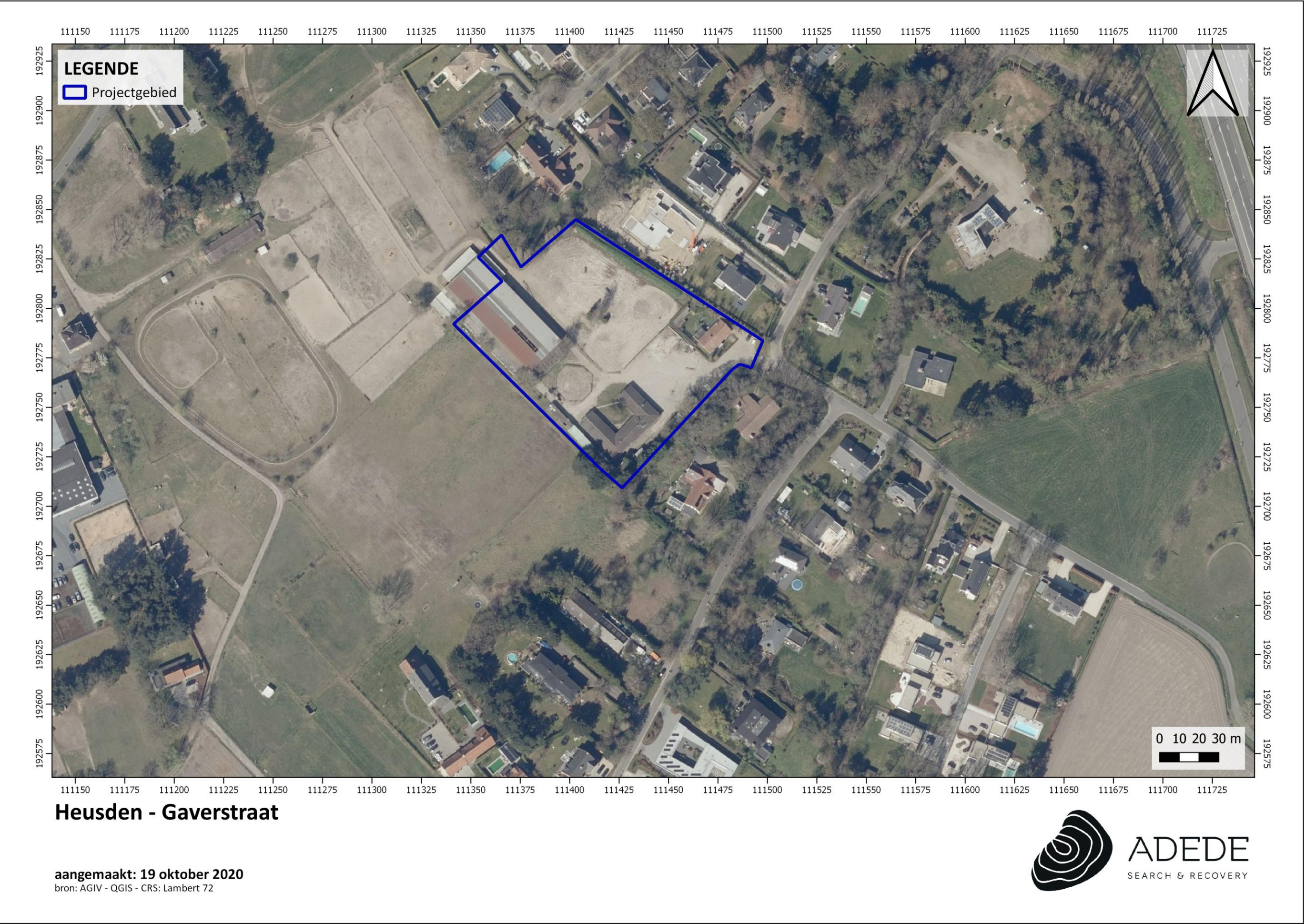
1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 10 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 10 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 10 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 10 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 11 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 11 -
2.7	Werkwijze	- 11 -
3	Assessmentrapport.....	- 14 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 14 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 19 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 19 -
3.2.2	Quartair geologisch	- 21 -
3.2.3	Bodem	- 22 -
3.2.3.1	Bodemtypekaart.....	- 22 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 23 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 24 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 25 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 26 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 28 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 28 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 28 -
3.3.2.1	Kaart van Fricx (1704-1712/1727)	- 28 -
3.3.2.2	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 30 -
3.3.2.3	Atlas der Buurtwegen (1840)	- 32 -
3.3.2.4	Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)	- 33 -
3.3.2.5	Kaart van Popp (1842 – 1879)	- 34 -
3.3.1	Luchtfoto 1971	- 35 -
3.3.2	Luchtfoto 1979-1990	- 36 -
3.3.3	Luchtfoto 2020	- 37 -

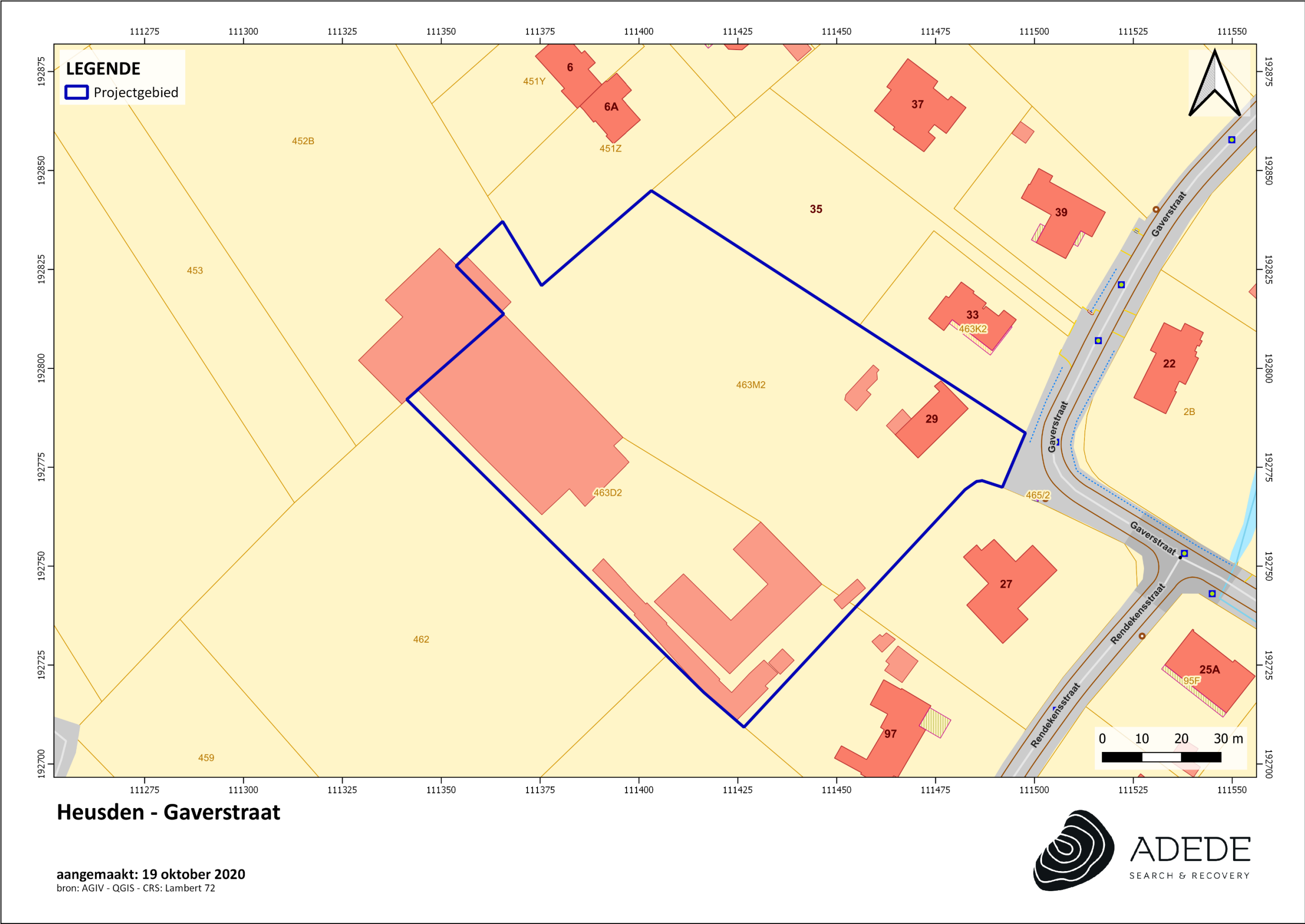
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 38 -
3.4.1	Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving.....	- 38 -
3.4.2	CAI Indicatoren	- 39 -
4	Besluit	- 43 -
5	Bibliografie.....	- 45 -
6	Lijst van figuren	- 46 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2020J252
Site	Heusden – Gaverstraat
Projectsigle ADEDE	HEU-GAV
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgwerken	Verkaveling
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Simon Claeys 2017/00184
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Boris Horemans, 2020, Archeologienota Gaverstraat te Heusden (Oost-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 636, Gent.
Grootte projectgebied	±10.800m ²
Periode uitvoering	Oktober 2020
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Zie kaart p. 9.

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het projectgebied werd vooralsnog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Wel werden in de omgeving reeds verschillende archeologische (voor)onderzoeken uitgevoerd. Deze worden besproken in het assessment.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag voor een verkaveling waarbij de oppervlaktes van de percelen meer dan 3000m² bedragen. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Op het projectgebied is momenteel de manège 'Artevelderuiters' gevestigd. Op het projectgebied zijn momenteel drie bebouwingskernen te onderkennen. In het westen vinden we een grote loods terug, mogelijk ingericht als piste. In het zuiden vinden we een open vierkantshoeve terug. In het oosten staat een kleiner gebouw. Verder is het terrein momenteel niet verhard.

2.5 Beschrijving geplande werken

Voorafgaand aan de werkzaamheden zal de bestaande bebouwing en verharding gesloopt en verwijderd worden.

De geplande werken behelzen het verkavelen van het projectgebied in 10 percelen met woonhuizen. Deze percelen variëren in oppervlakte waarbij dit minimaal 666m² bedraagt en maximaal 973m². Hierbinnen worden woningen gepland met een grondoppervlakte variërend van ca. 150m² tot 247m². Hoewel de funderingsmethode in dit stadium nog niet gekend is, kan uitgegaan worden van minimaal een algemene vloerplaat met vorstrand.

Een nieuw aan te leggen weg, centraal binnen het projectgebied, voorziet elk perceel met een aansluiting naar de Gaverstraat. Daarbij wordt centraal eveneens een groenzone aangelegd met een wadi. Gezien de geplande werken dient uitgegaan te worden van een volledige bodemverstoring.

2.6 Randvoorwaarden

Gezien het terrein momenteel in gebruik is dient eventueel archeologisch veldwerk te worden uitgevoerd via uitgesteld traject omwille van fysieke onmogelijkheid.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt

vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand
 - Gewestplan
- Historische situering:
 - Kaart van Ferraris, 1777
 - Atlas der Buurtwegen, 1840
 - Kaart van Vandermaelen, 1846-1854
 - Kaart van Popp, 1842-1879
 - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

3 Assessmentrapport

3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Landelijke gemeente ten zuidoosten van de Gentse agglomeratie, met een oppervlakte van 1414 ha en 7.282 inwoners (1981). Strekt zich in de lengterichting uit langs de linker oever van de Beneden-Schelde. In tegenstelling tot haar verder verloop, dat voornamelijk noordoost gericht is, stroomt de Schelde te Heusden van noord naar zuid en vormt er de westelijke en zuidwestelijke gemeentegrens met Gent (Gentbrugge) en Melle. Dit onderdeel van de gemeentegrens werd later gewijzigd na het rechte trekken van de vele Scheldebochten in de jaren 1882-1884. Ten noordoosten paalt Heusden aan Lochristi (Beervelde), ten oosten aan Laarne en Wetteren. Het oude Scheldemeandergebied in het noorden, bekend staand als de Damvallei, vormt het grensgebied met Destelbergen. Dit interessante laagveenmoerasgebied, met poelen en vijvers ontstaan door turfwinning, behoort samen met een beperkte strook natte meersen naast de Schelde tot de alluviale Scheldevallei. Ondanks de voorstellen tot bescherming ervan ging het natuurgebied van de Damvallei grotendeels verloren door er middenin de verkeerswisselaar E17 met R4 aan te leggen (Begin jaren 1960). Dit en het graven van het ernaast liggende Damslootmeer wijzigde de waterhuishouding van het gebied waardoor de bijzondere flora van het gebied verloren ging. Kenmerkend voor Heusden zijn de noordzuid-gerichte landduinen ontstaan door laatglaciale zandverstuivingen. De kenmerkende bossen, heide en duinen in de gemeente werden vooral de laatste decennia prijsgegeven voor de oprichting van nieuwe woonwijken, vooral met villabouw. Slechts één duintop van de wijk Zandberg verdient nog deze naam; de rest werd afgegraven en/ of bebouwd. Op het recreatiedomein "De Kollebloem" in de Leenstraat bereikt een begroeide zandheuvel met zijn 15 m de hoogste top van de gemeente. De zogenaamd "Bommels", een bosrijk duinen heidegebied in het zuiden van de gemeente, werd met behoud van de bossen verkaveld tot een eersterangs villawijk. Het bosareaal van de gemeente kromp ook nog in door de aanleg van de ringautoweg R4 dwars doorheen de gemeente in de jaren 1970.¹ Het projectgebied is gelegen op een iets hogere zone dan het gebied ten oosten. De scherpe aflijning van het hoogteverschil doet een ophoging van het projectgebied vermoeden.

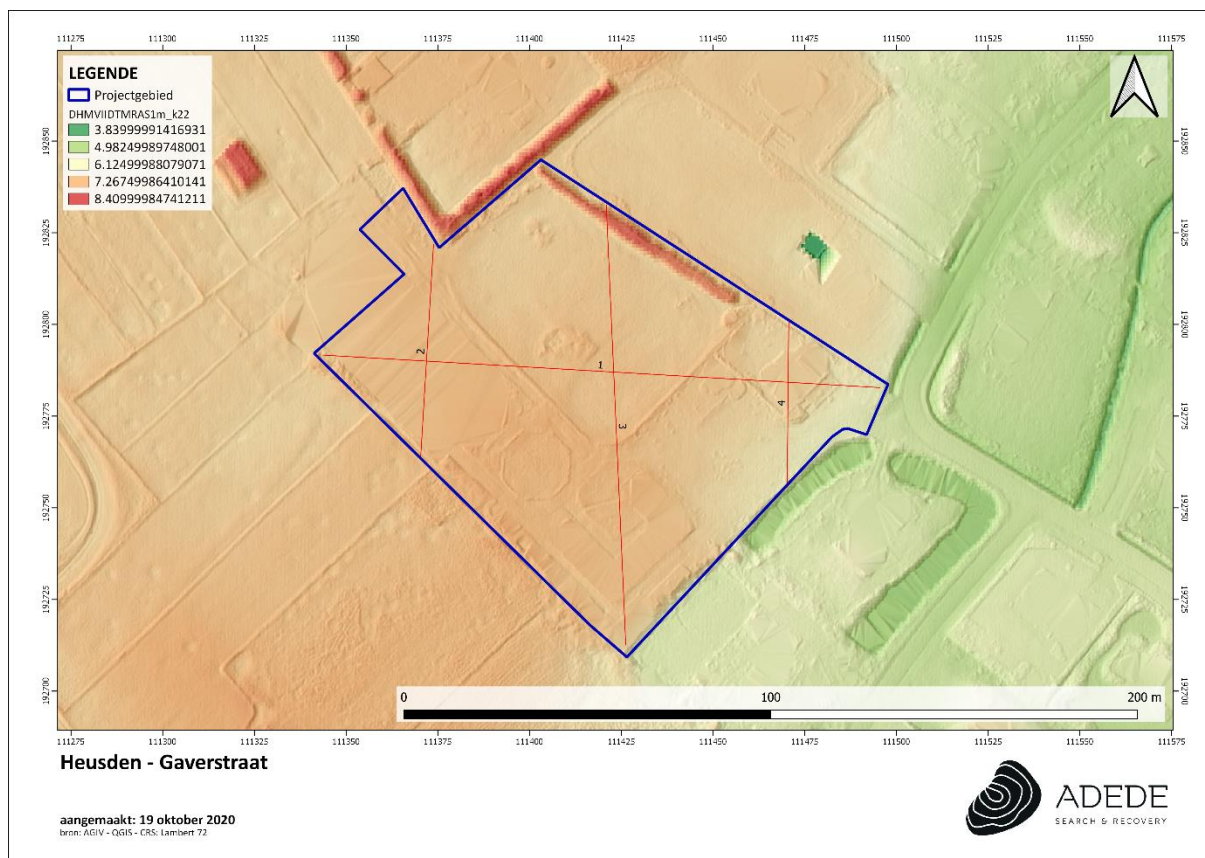
¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Heusden [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14202> (Geraadpleegd op 21-10-2020)

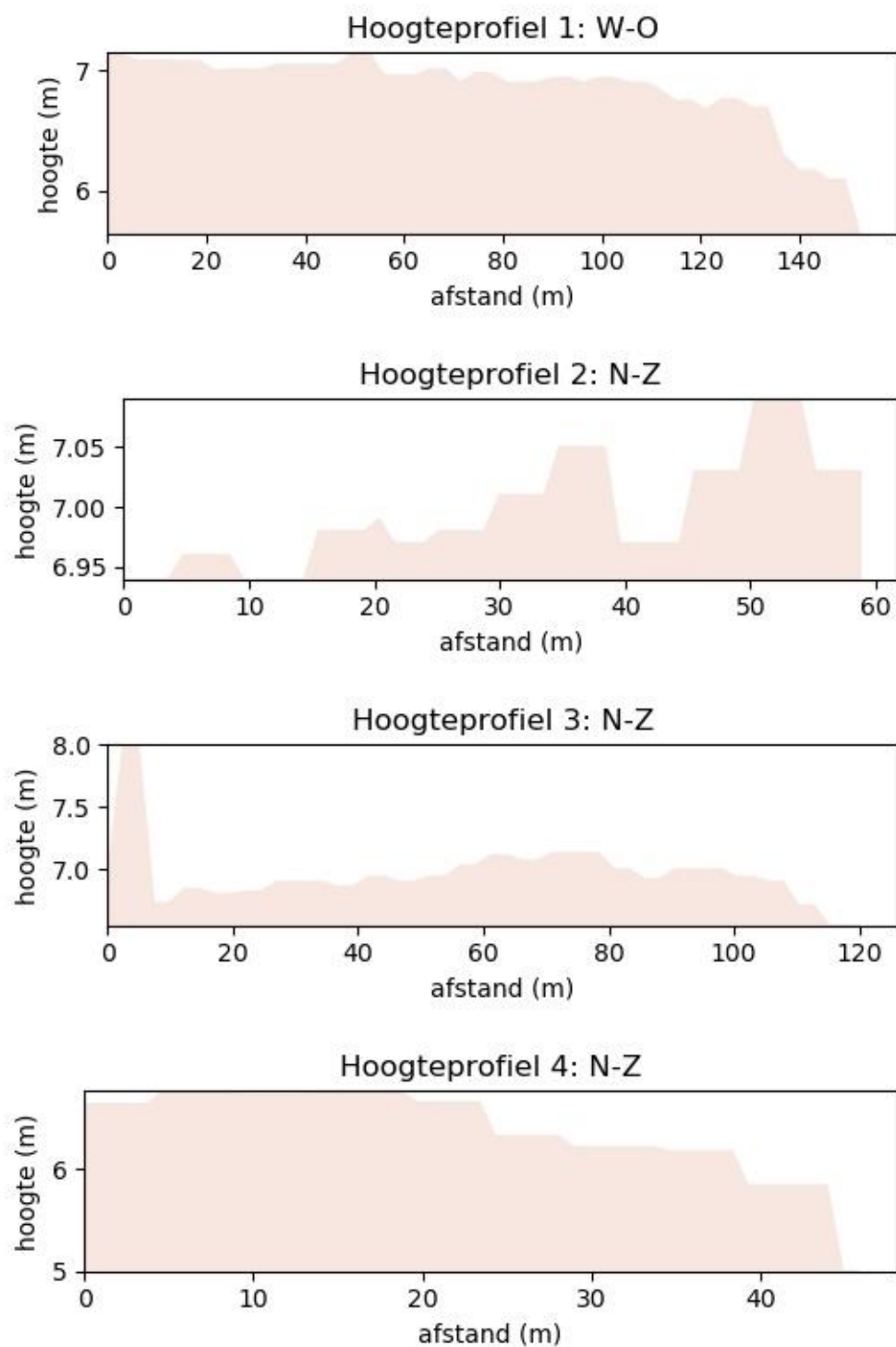
Figuur 1. Situering van het projectgebied op de Traditionele Landschappenkaart.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 3. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

Figuur 4. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder het Quartair weer. De top van het tertiaire niveau van het plangebied bevindt zich tussen de 10 en 20 m onder TAW. Op de tertiair-geologische kaart ligt het plangebied in de zone met de aanduiding **Formatie van Gentbrugge (Ge), Lid van Vlierzele (VI)**. De formatie maakt deel uit van de Ieper Groep, dagzoomt in Oost- en West-Vlaanderen en bereikt haar maximale dikte van 50 m in het noorden van België. De sedimenten, bestaande uit klei-, silt- en zandlagen werden afgezet in de zee die het noorden van België bedekte in het Ypresiaan (Vroeg-Eoceen). Tevens worden deze sedimenten gekenmerkt door zeldzame macrofossielen. De formatie omvat drie leden: aan de basis het Lid van Merelbeke (siltige klei en kleilig silt), gevolgd door het Lid van Pittem en Vlierzele. Laatstgenoemde leden zijn zeer moeilijk te onderscheiden. Beide worden gekenmerkt door glauconiethoudend, fijn tot middelmatig zand en silt waarbij de gelaagdheid (horizontaal en kruisgewijs) wordt verstoord door bioturbatie. De leden verschillen van mekaar in kleigehalte, het Lid van Pittem bestaat uit glauconiethoudende laagjes kleilig-siltig zeer fijn zand met kleilig-zandige grove silt. In de sedimenten werden getijdegeulen uitgeschuurd waardoor de dikte van de leden enorm kan variëren. Het Lid van Vlierzele en Pittem hebben een maximale dikte van respectievelijk 20 en 15 tot 20 m. Tevens komen er zandsteenbanken (gelithificeerd zand) voor, die in dunne pakketten uiteen kunnen vallen. Deze worden bij het lid van Pittem gekenmerkt door de plaatselijk aanwezigheid van grote hoeveelheden fossielafdrukken.²

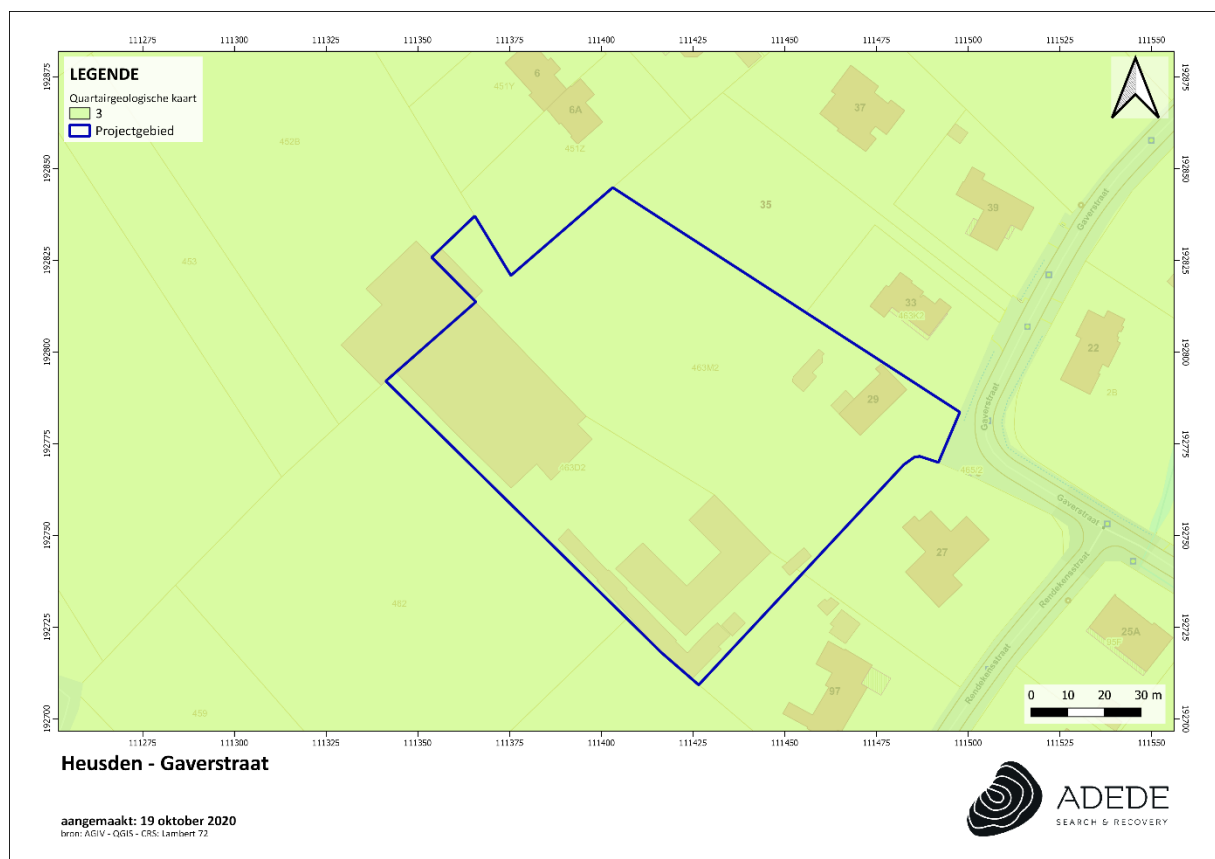
² M. Goossens, Studie van de diversiteit van de glauconiethoudende gesilicificeerde zandsteen uit het Onder- en Midden-Eoceen in de regio Fobecq-Gent, Masterscriptie Universiteit Gent, 2012.

Figuur 5. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

Het volledige onderzoeksgebied is te situeren binnen het profieltype 3.³ Bij **profieltype 3** zijn geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig bovenop de Pleistocene sequentie. De opbouw van dit profieltype is als volgt: **FLPw**: Dit zijn fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) bedekt door **ELPw en/of HQ**: Dit zijn eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen. In het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen bestaan deze afzettingen voornamelijk uit silt (loess) en in de meer noordelijke en centrale delen van Vlaanderen, waar het onderzoeksgebied zich bevindt, zijn deze opgebouwd uit zand tot zandleem. Anderzijds kunnen er eveneens hellingsafzettingen van het quartair aanwezig zijn. Deze laatste karteereenheid kan mogelijk lokaal afwezig zijn.

Figuur 6. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

³ F. Bogemans, Legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen (Brussel, 2005).

3.2.3 Bodem

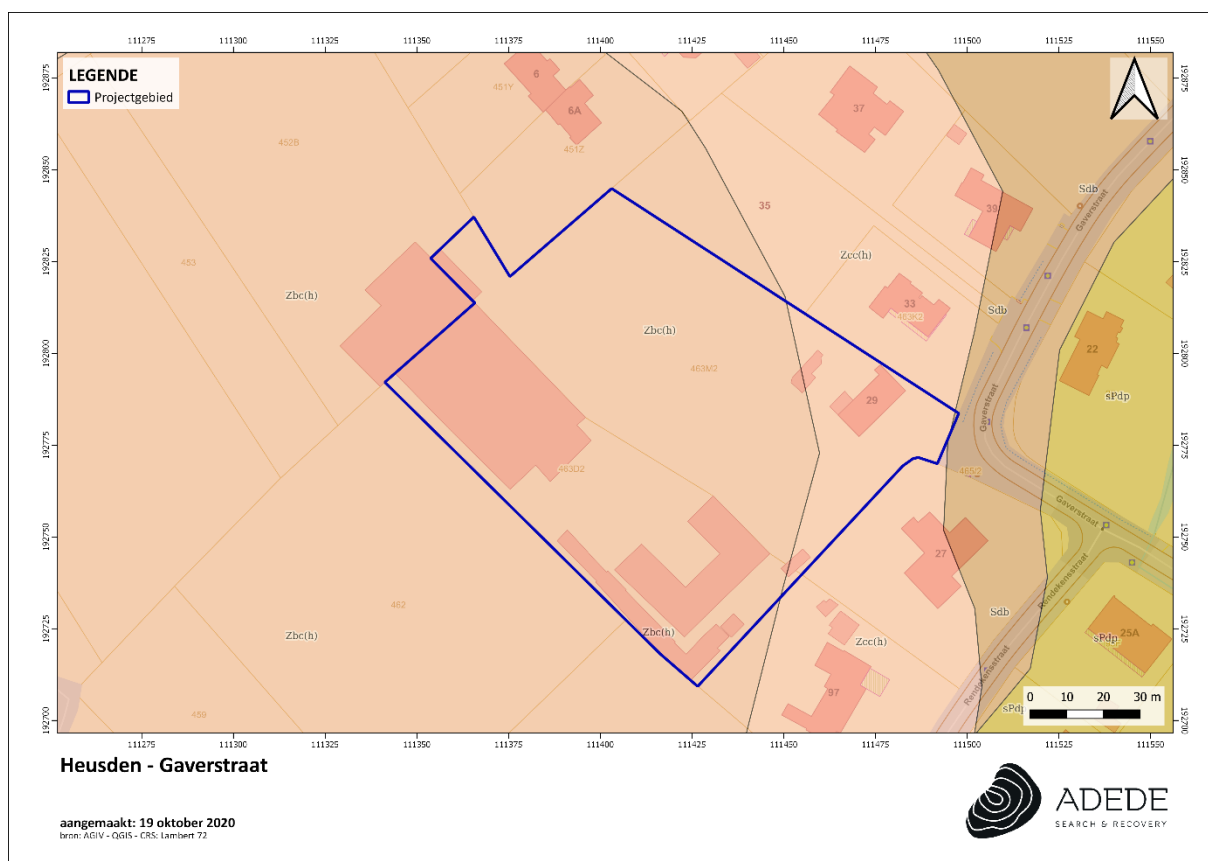
In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

3.2.3.1 Bodemtypekaart

Op de bodemtypekaart kunnen volgende bodemtypes onderkend worden binnen het projectgebied:

Zbc(h): Droge zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. Deze vier bodemseries hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat de roestverschijnselen beginnen tussen de diepten van 90 en 100 cm. Bodemgenetisch vormen ze het deel van de chronosekwentie vanaf het niet gedifferentieerd materiaal tot de verbrokkelde textuur B-horizont. In deze droge zandgrondgebieden komt het complex ZbP voornamelijk voor op plaatsen met een discontinue bedekking met stuifzand of in een kaartenheid met lokaal afgestoven plaatsen. De eenheden met humusarme bovengrond zijn opgebouwd uit humusarm stuifzand waaronder een bedolven profiel voorkomt. Soms wordt het materiaal grover in de diepte. In heuvelachtige landschappen wijst een geel of groenachtig materiaal op een invloed van glauconiethoudend Tertiair op de dekzanden. Ook de eenheden met klei-zandsubstraat komen voor in heuvelachtige gebieden waar Tertiaire formaties binnen boorbereik werden aangetroffen. Al deze bodems zijn sterk droogtegevoelig en vertonen een quasi permanent watergebrek. Ze vertegenwoordigen arme gronden, weinig geschikt voor aardappelen en maïs, aangewezen voor bosbouw. Ze hebben een zeer hoge meststofbehoefte.

Zcc(h): Matig droge zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. Deze zandgronden hebben de draineringsvoorwaarden als gemeenschappelijk kenmerk, ze zijn matig droog en vertonen roestverschijnselen tussen 60 en 90 cm. Ze hebben een gunstige waterhuishouding in de winter maar zijn wel in enige mate droogtegevoelig in de zomer. Aanwezigheid van een substraat bevordert de waterhuishouding in de zomer. Hun landbouwkundige waarde wordt vooral bepaald door de toestand van het humeus dek. Het complex groepeert bodems overwegend zonder profielontwikkeling en met zwakke profielontwikkeling. Deze bodems zijn matig geschikt voor zomergranen en aardappelen; geschikt voor asperges. Ze hebben een hoge meststofbehoefte.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

Binnen de contouren van het projectgebied staat een gedeelte gekarteerd met een **verwaarloosbaar** potentieel tot bodemerosie. De westzijde staat gekarteerd als **'niet van toepassing'**.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

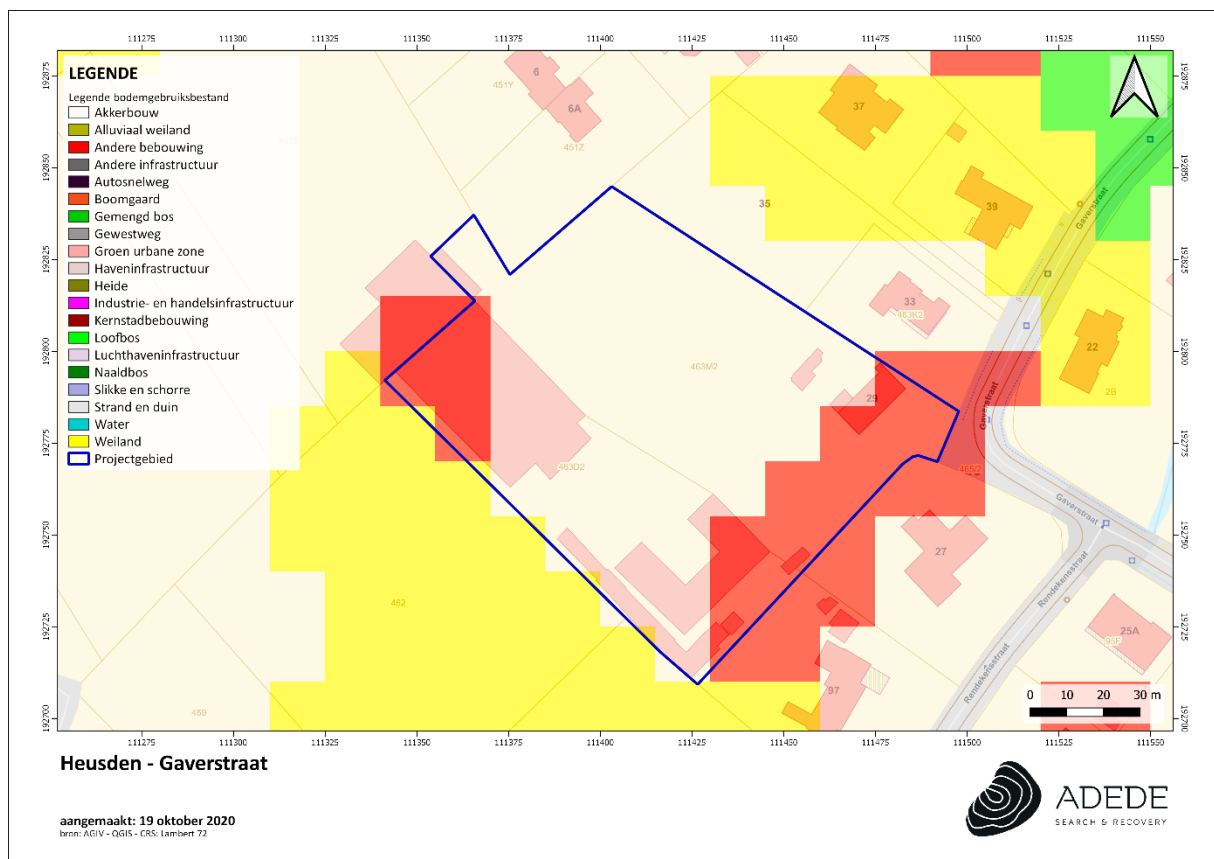
Het grondgebied van de gemeente Destelbergen staat te boek als **weinig erosiegevoelig**.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

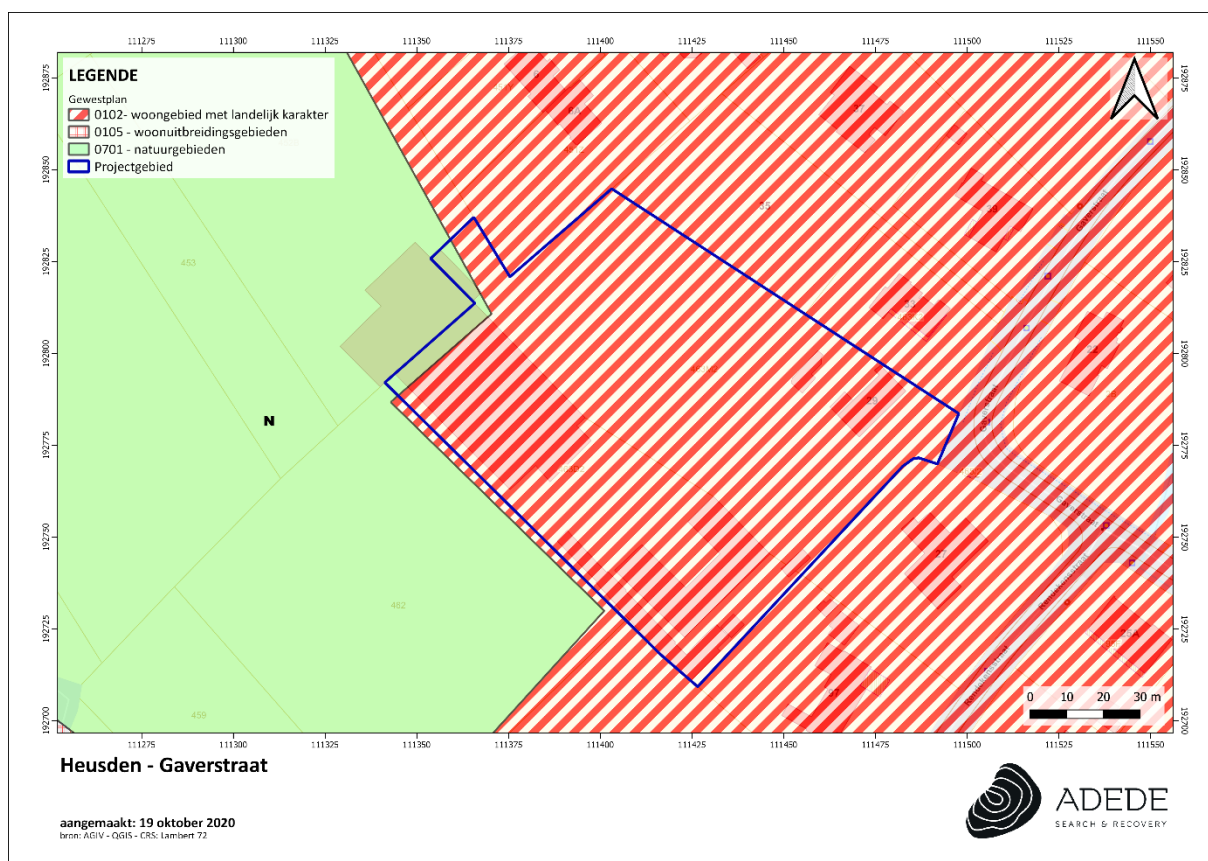
Deze kaart duidt de zone als in gebruik voor akkerbouw en andere bebouwing.

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Het Vlaams Gewestplan gaat terug op de 'wet op de stedenbouw', goedgekeurd in 1962. Tussen 1976 en 1980 werden 48 afzonderlijke plangewesten aangewezen, die samen het Vlaams Gewestplan vormen. Het Vlaams Gewestplan geeft de precieze functiebestemming van het totale grondgebied weer. De bestemming verwijst naar de algemene en aanvullende (bijzondere) stedenbouwkundige voorschriften zoals ze werden vastgelegd door de Vlaamse Regering. In het gewestplan staat het projectgebied grotendeels gekarteerd als **'woongebied met landelijk karakter'**. Een klein gedeelte, in het noordwesten van het projectgebied staat gekarteerd als **'natuurgebied'**.

Figuur 11. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

De naamgeving van Heusden lijkt reeds een eerste aanwijzing te zijn voor de lange bewoningsgeschiedenis van het gebied. Men neemt immers aan dat de naam teruggaat tot het eerste millennium voor Christus en afgeleid zou zijn van 'kusidhinion', een nederzettingsnaam die op zijn beurt afgeleid is van de naam Kusidinos. Ook bodemvondsten wijzen op een lange bewoning in het gebied.

De oudste vermelding van Heusden (als 'Husdine' dateert van de vroege elfde eeuw. In een schrijven vermeldt de abt van Sint Baafs dat de nederzetting Heusden tot de invallen van de Vikingen aan de abdij van Sint-Baafs toebehoort heeft. Daarna kwam de nederzetting echter onder de heerschappij van eigen heren. Na het huwelijk van Beatrix van Heusden met Zeger van Gent, in 1212, komt de nederzetting toe aan de burggraven van Gent. Het zal onder deze heren ressorteren tot het einde van het Ancien Regime.

Archeologisch onderzoek gevoerd in het kader van de aanleg van de R4 en de E17, hebben aangetoond dat de oudste landbouwnederzettingen in het dorp zich langsheen de Schelde ontwikkelden. Het gaat hier om verschillende nederzettingskernen uit de Gallo-Romeinse, Frankische en vroeg-middeleeuwse periode. In de Damvallei, ten noorden van de huidige bewoningskern, ontwikkelde zich een nederzetting rondom het kasteel van Heusden. Dit kasteel en zijn bijhorende woonkern verdwenen echter na de veertiende eeuw. Een belangrijk religieus centrum was de Cisterciënzerinnenabdij van Nieuwenbosch. Deze abdij werd gesticht in 1247 en hield op te bestaan na de beeldenstorm van 1578, waarna de Zusters hun toevlucht zochten in Gent.

De laatste decennia is Heusden geëvolueerd tot een woongemeenten, waarbij landbouwactiviteiten steeds meer plaats moeten ruimen voor villawijken. Kenmerkend is de aanwezigheid van verschillende kasteelparken en tuinbouwbedrijven.⁴

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 Kaart van Fricx (1704-1712/1727)

Eugène Henry Fricx (1644-1730) gaf zijn naam aan de kaarten die genoegzaam bekend zijn als de Fricx-kaarten. Deze vooraanstaande Brusselse drukker uit de zeventiende en de achttiende eeuw,

4

werd in 1689 door de Conseil-privé van de Spaanse Koning benoemd tot Koninklijk Drukker.⁵ Met zijn atlas 'Cartes des Pays-Bas et des frontières de France' wenste Fricx voornamelijk zijn kunde als drukker in het licht te stellen, met het oog op het behouden van zijn titel als Koninklijk Drukker. Hij zou deze titel uiteindelijk voor het leven verkrijgen. De atlas is in feite een bundeling van heterogene, losse kaarten, die nauw verband houden met de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). De kaart is immers grotendeels gebaseerd op kaarten van Franse ingenieurs onder leiding van Jacques Pennier en François Naudin. Dit verklaart ook waarom de kaart beter uitgewerkt is voor de Westelijke delen van het land, die door de Franse cartografen beter in kaart gebracht werden. Vanuit een geografisch perspectief is de atlas op te delen in een topografische kaart, bestaande uit 24 kaartbladen (schaal 1/110000 en 1/115000), en een verzameling stadsplannen en overzichtskaarten van belegeringen en veldslagen. De topografische kaart van Fricx is de eerste overzichtskaart van de Zuidelijke Nederlanden van een dergelijk hoge kwaliteit en kwam tot stand tussen 1704 en 1712, al is het niet onwaarschijnlijk dat het laatste kaartblad pas in 1727 werd uitgegeven.⁶ De Grote afwijking op de Fricxkaart wordt veroorzaakt door een gebrek aan schaalvastheid. Deze kaart kan ons dan ook weinig extra informatie te bezorgen.

⁵ C. Lemoine-Isabeau, 'Eugène Henry Fricx' in: *Lexicon der Geschichte der Kartografie (1986, boek 1) pp. 242-243.*

⁶ C. Lemoine-Isabeau, *Les militaires et la cartographie des Pays-Bas méridionaux et de la principauté de Liège à la fin du XVIIe et au XVIIIe siècle (Brussel, 1984).*

Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx

3.3.2.2 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia werden de Oostenrijkse Nederlanden gedurende de periode 1771-1778 uitgebreid in kaart gebracht. De eerste plannen voor dit project dateren al van 1751, maar het zou nog tot 1770 duren vooraleer de Keizerin haar fiat gaf aan het project. Het was Joseph-JeanFrançois, graaf de Ferraris (1726-1814) die de leiding van het project in handen kreeg. De Ferraris was een gerenommeerd generaal uit het Oostenrijkse leger, die in Wenen Cartografie studeerde en reeds op jonge leeftijd actief werd in het leger.⁷ De 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende teksten. De kaart werd in drievoud gemaakt en het exemplaar dat bedoeld was voor de landvoogd Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Nederlandse Rijksarchief te Den Haag en het Kriegsarchiv te Wenen.⁸ De Ferrariskaart had tot doel een militaire kaart te zijn, waarbij de details niet de voornaamste zorg waren, maar eerder de algemene aanduiding van hagen, grachten, rivieren en

⁷ A. De Smet, 'Le Général-Comte de Ferraris et la carte des Pays-Bas autrichiens, in s.n., Album Antoine De Smet (Brussel, 1974) pp. 347-362.

⁸ W. Bracke 'De kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris', in: s.n., De Grote Atlas van Ferraris (Tielt, 2009) pp. 5-19.

gebouwstructuren. Daarbij was het van belang dat het gebruik van de kaart zo voor de hand liggend mogelijk was. Daarbij werd overigens geen legende opgesteld, daar alle kaartelementen geacht werden duidelijk te zijn. Pas later werden legenda aan de kaarten toegevoegd.⁹ Op de Ferrariskaart is het projectgebied gelegen in een gebied dat vooral agrarisch van aard is. We zien dat op deze kaart de Gaverstraat reeds aanwezig is en al zijn kenmerkende bocht maakt. Net ten zuidoosten van het projectgebied zien we drie stenen gebuwen, alsook de restanten van wat lijkt op een site met walgracht. De bebouwing binnen deze walgrachtsite lijkt echter verdwenen.

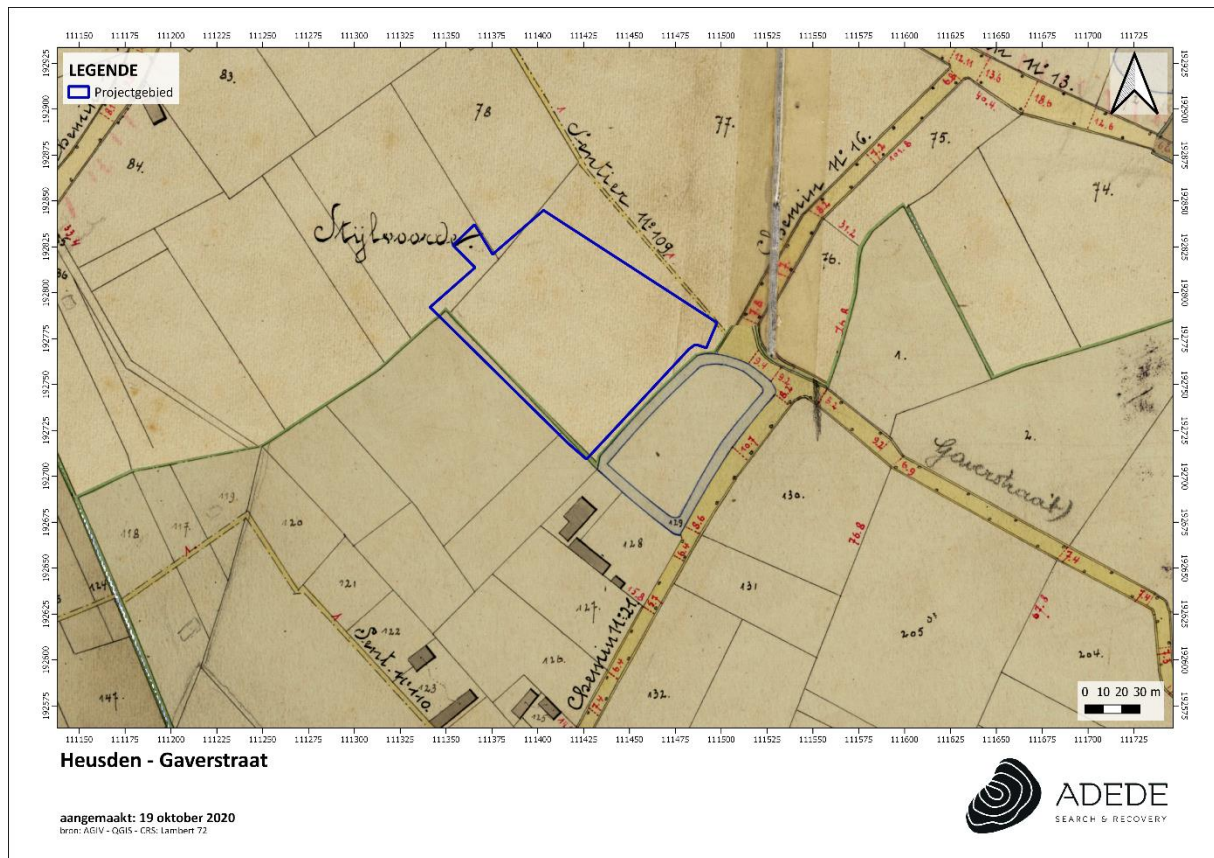

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

⁹ Karen De Coene, Thérèse Ongena, Frederic Stragier, Soetkin Vervust, Wouter Bracke & Philippe De Maeyer, 'Ferraris, the Legend', in: *Cartographic Journal* 49 (2012, 1), pp. 30-42.

3.3.2.3 *Atlas der Buurtwegen (1840)*

De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering van de wet van 10 april 1841 met als doel ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Er werd dus een inventarisatie gemaakt van alle 'openbare' wegen en 'private' wegen met openbare erfdiensbaarheid'. De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). In de periode 1843-1845 werd per toenmalige gemeente een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen. Een atlas is samengesteld uit overzichtsplannen, detailplannen en tabellen. Overzichtsplannen zijn één of meerdere plannen van de betreffende atlasgemeente met aanduiding van de omtrekken van deelgebieden, die genummerd zijn; de nummering van de deelgebieden verwijst naar het nummer van het detailplan; de schaal waarin de overzichtsplannen zijn opgemaakt is meestal 1/10.000. Detailplannen zijn meestal opgemaakt op kaartschaal 1/2.500; in enkele gevallen zijn ze opgemaakt op een andere schaal, bijvoorbeeld in stedelijke centra en buitengebieden. De tabellen die in de atlassen zijn opgenomen bevatten de wegkarakteristieken, het nummer van de buurtweg, de lengte, de oppervlakte, tabellen van de eigenaars van de aangelande percelen en tabellen van grondinneming. Op de Atlas der buurtwegen zien we weinig evolutie in vergelijking met de Ferrariskaart, met uitzondering van een kleine toename van de bebouwing ten zuiden van het projectgebied.

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.

3.3.2.4 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Philip Vandermaelen (1795-1869) was een autodidact cartograaf die vanwege zijn eerdere verwezenlijkingen op vlak van cartografie vanaf 1831 nauw samenwerkte met de overheid. Kort na de Belgische onafhankelijkheid richtte hij het 'Etablissement Géographique' op, een instituut dat tot 1880 zou bestaan en naast een uitgeverij van kaarten en geografische werken, ook een museum en opleidingscentrum voor cartografen was.¹⁰ Aanvankelijk was zijn opdracht het karteren van de grenzen op basis waarvan de onderhandelingen gevoerd werden tussen België en Holland. Hij maakte van zijn bevoorrechte positie bij de overheid gebruik om de hand te leggen op de handgeschreven plannen van de gemeentelijke kadasters en verwierf ook de bestaande triangulaties. Daar hij kon beschikken over een schare goed opgeleide topografen, die hij overal ten lande uitstuurde om opmetingen gaan doen, beschikte hij al snel over alle informatie om een nieuwe

¹⁰ L. Wellens-De Donder, *Philippe Vandermaelen, 1795-1869* (Brussel, 1969)

topografische kaart van het jonge België te maken. Een eerste kaart op schaal 1:80.000 in 25 folio's – een meesterwerk van de lithografie – werd voltooid in 1853, terwijl de 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verschenen tussen 1846 en 1854.¹¹ Op de Vandermaelenkaart stellen we een afwijking bij de georeferentie vast, waardoor het projectgebied te ver oostelijk gekarteerd wordt. Afgezien van deze afwijking, lijkt het status quo in de omgeving te heersen.

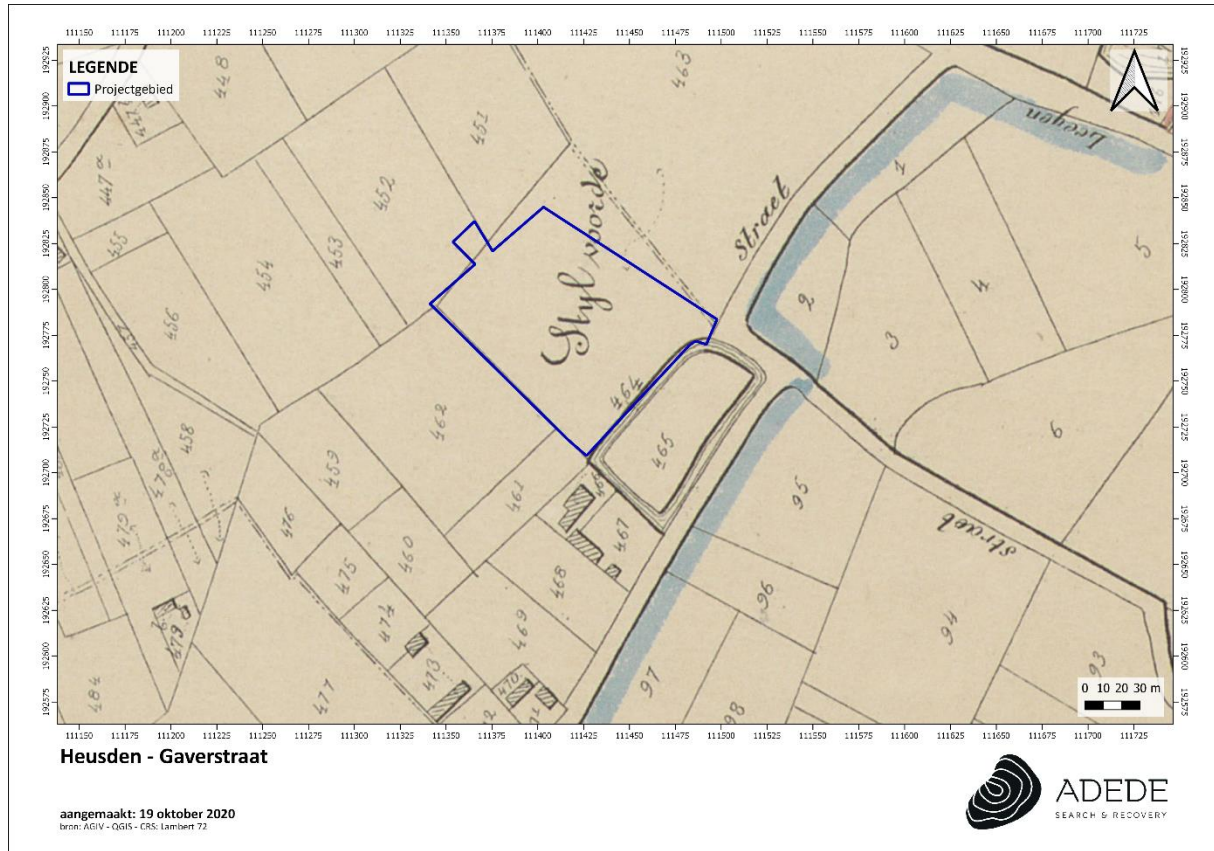
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.5 Kaart van Popp (1842 – 1879)

De Popp-kaarten zijn een verzameling kadasterkaarten die in de 19de eeuw werden uitgegeven door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp (1805-1879). In 1827 werd Popp benoemd tot controleur van het kadaster in Brugge. Na de Belgische onafhankelijkheid kreeg Popp, in navolging van Philip Vandermaelen, de goedkeuring van de overheid om de Belgische kadasterplannen in de handel te brengen. De kadasterkaarten van Popp zijn dus in feite een gecommercialiseerde versie

¹¹ C. Lemoine-Isabeau, *La carte de Belgique et l'institut Cartographique Militaire(Dépôt de la Guerre), 1830-1914 (Brussel, 1988).*

van het toenmalige kadaster van België en bevatten zodoende veel gegevens over perceelsindeling. Bijkomende informatie bij de kaarten werd uitgegeven in bijgaande leggers. Popp overleed voor hij zijn volledige kadastrale atlas kon afwerken. Zijn weduwe vervolledigde nog de plannen voor de provincie luik, maar voor sommige gebieden beschikken we niet over een kadastrale kaart van Popp.¹² Op de kadastrale kaart van Popp lijkt de situatie in het gebied ongewijzigd te zijn gebleven.

Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

3.3.1 Luchtfoto 1971

Op de luchtfoto van 1971 stellen we vast dat er in de zuidelijke uithoek een halfopen vierkantshoeve gebouwd werd. In de oostelijke hoek zien we een kleiner gebouw, mogelijk een schuur. In de westelijke hoek zien we een loods verschijnen.

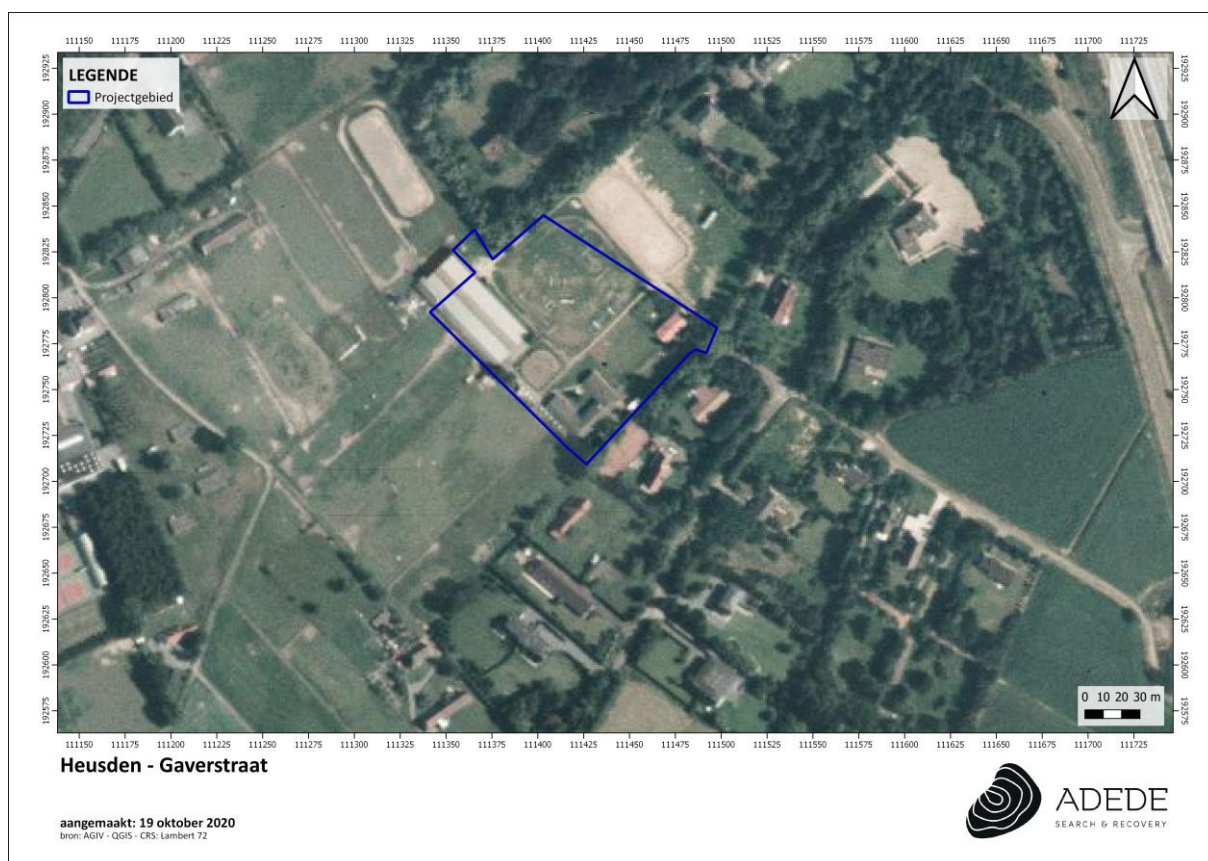
¹² S. Vrielinck, *Grootse plannen. De kadastrale Atlas van België van P.C. Popp: genese en datering (1840-1880)* (Amsterdam, 2018).

Figuur 17. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.

3.3.2 Luchtfoto 1979-1990

Op de luchtfoto van 1990 zien we een vergelijkbare situatie als deze in 1971. Wel werd de loods in het westen van het projectgebied merkkelijk vergroot.

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.

3.3.3 Luchtfoto 2020

De Luchtfoto van 2020 bevestigt het beeld van de voorgaande luchtfoto.

Figuur 19. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2020.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

3.4.1 Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving

- In 2019 werd door Group Monument een bureauonderzoek gevoerd met betrekking tot een perceel ten westen van het projectgebied dat het onderwerp uitmaakt van dit bureauonderzoek. Deze studie concludeerde dat het projectgebied een zeker archeologisch potentieel kende en dat een vervolgonderzoek in de vorm van een Landschappelijk Bodemonderzoek – eventueel aangevuld met een proefsleuvenonderzoek - aangewezen is.
- Hoewel gelegen op een afstand van 6 km ten noordwesten van het projectgebied (CAI Locatie 32055 & 207012), toont deze melding de rijke occupatiegeschiedenis van de regio aan. Dit betreft losse vondsten die dateren uit het Mesolithicum, Neolithicum en de Romeinse periode, alsook grafstructuren uit de Bronstijd en bewoningssporen uit de Romeinse periode¹³. De afstand tot het onderzoeksgebied bedraagt ruim 1.5km¹⁴.

¹³ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/207012>

¹⁴ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/32055>

Verschillende opgravingen werden hier uitgevoerd in de laatste 50 jaar door o.a. de Universiteit van Gent, het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting vzw, en De Logi & Hoorne bvba. Uit de steentijden werden enkele lithische artefacten aangetroffen. Uit de metaaltijden werd een urnegravveld ontdekt bestaande uit 107 crematiegraven en een 17-tal randstructuren (kringgriep, langbedden en 6 rechthoekige monumenten¹⁵. Uitgevoerde 14C-dateringen maakten duidelijk dat de necropool werd aangelegd in de late bronstijd, haar grootste aangroei kende in de vroege ijzertijd, en zeker in gebruik bleef tot de 3de eeuw v. Chr., en mogelijk zelfs tot de 2de of het begin van de 1ste eeuw v. Chr. Hoewel hier en daar kuilen, griepels en paalsporen uit de metaaltijden werden aangetroffen is er geen sprake van een duidelijk aanwezige bewoning in deze periode. Het leeuwendeel van de restanten en sporen dateert uit de Romeinse periode. De sporen betroffen onder andere een bescheiden nederzetting met waterput. Vanaf de 1^e en 2^e eeuw was er een rechthoekig perceel waar te nemen omgeven door een gracht en palissade. Het perceel bestond uit verschillende waterputten en kuilen en twee hoofdgebouwen. Ten noorden van de nederzetting, ter hoogte van de huidige Dendermondesteenweg, liep een oost-west gerichte zandweg. Vanaf het einde van de 2de eeuw werd de nederzetting heraangelegd. Mogelijk ging hieraan een extensieve kap van de bebossing in de omgeving vooraf. Het terrein werd genivelleerd en opnieuw werd een rechthoekige nederzetting -omgeven door grachten- opgetrokken¹⁶. Ten zuiden van de nederzetting, nabij de Schelde, werd een uitgestrekt gravveld met minimum 197 graven uit deze periode aangetroffen. Een aarden weg geflankeerd door drainagegriepels en met zichtbare karrensporen liep in westnoordwest-oostzuidoost richting door dit gravveld.

3.4.2 CAI Indicatoren

CAI-melding	Locatie	Datering	Beschrijving
30790	100m (O)	Bronstijd	- moule gevormd door 2 bronzen schelpen, bijeengehouden door 5 pinnen en een uitsteeksel (op één van beide helften die passen in groeven, aangebracht in de andere helft) - niet ver van deze moule: bronzen bijl en lanspunt gevonden (CAI 32058), maar zijn er niet in gemaakt

¹⁵ De Logi A. 2016; De Logi A. & Dalle S. 2013.

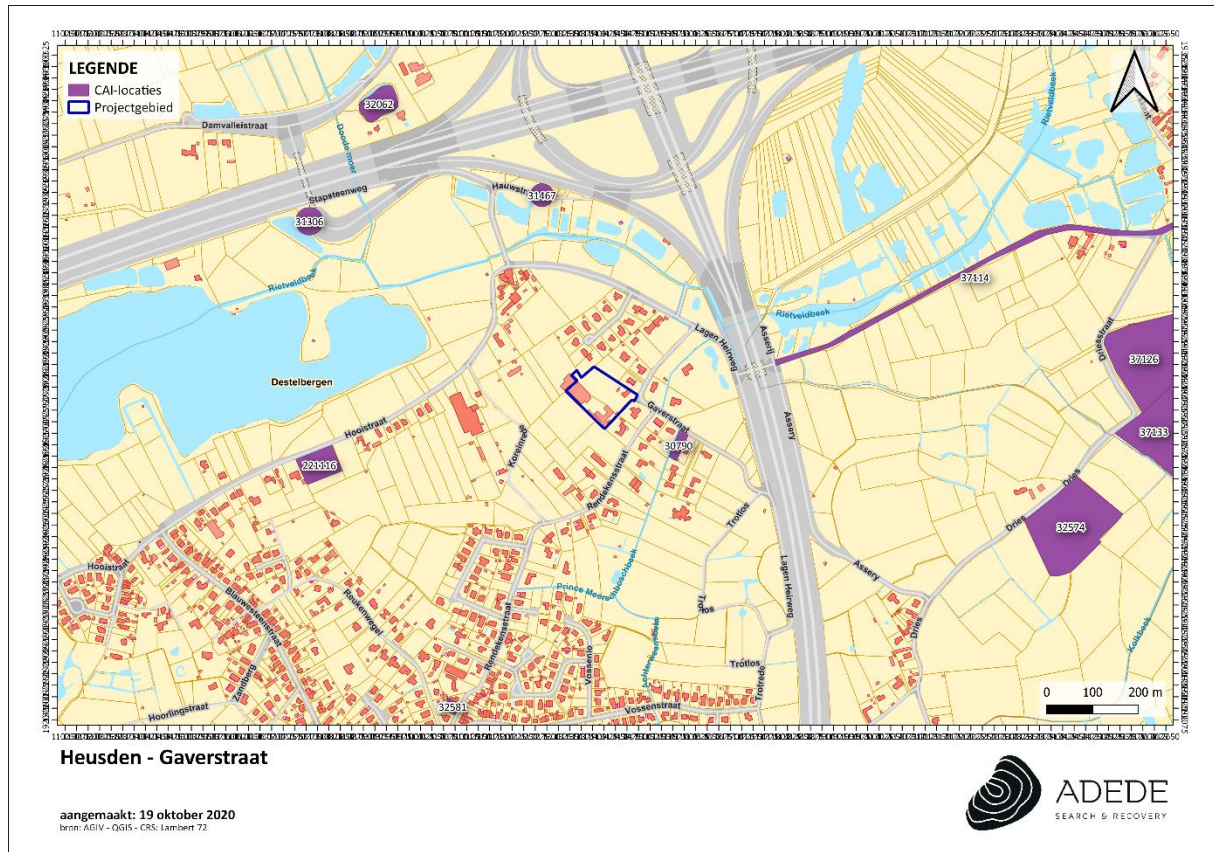
¹⁶ De Logi A. 2016; De Logi A. & Dalle S. 2013.

			- mogelijk late bronstijd - vroege ijzertijd
221116	500m (W)	Middeleeuws	Sporen (paalkuilen en greppels) van een nederzetting uit de middeleeuwen, waarschijnlijk volle middeleeuwen.
31306	500m (NW)	Steentijden	- hertshoornen hak van het T-type lengte 187mm max breedte 25mm min breedte 15mm inkervingen Te vergelijken met deze gevonden in Port Arthur die werd gedateerd: vroeg- en midden-neolithicum
32062	800m (NW)	Middeleeuws	- Kasteel: opper- en neerhof Door het huwelijk ca. 1200 van Beatrix, dame van Heusden, met Zeger III, kastelein van Gent, nam het kasteel in belang toe en evolueerde tot zetel van het burggraafschap Gent. Zeger III zou aanvankelijk de bestaande burcht van Heusden hebben willen omvormen tot een castrum gelijkend op het in 1180 vergrootte Gentse gravensteen. Uiteindelijk behield hij het oude herenverblijf en voegde ten N. O. een tweede cirkelvormig omgrachte vesting toe zodat de walgrachten een 8-vorm verkregen. Het geheel werd nog van een rechth. buitenwalgracht voorzien. Het versterkte kasteel van Zeger III vormde een strategisch gelegen, vrijwel oninneembare vesting, o.m. doordat de omgeving in een straal van 2.500 m overstroomde. - toevoeging van een cirkelvormige, omgrachte vestigingsmuur (waardoor gracht een 8-vorm kreeg), het geheel was nogmaals voorzien van een rechthoekige gracht - walgracht nog deels bewaard FASE 2 (begin 13de eeuw-17de eeuw) - opklimmend tot begin 12de eeuw (Fockedey L.)

			- begin 13de eeuw gebouwd door burggraaf Zeger III (De Decker) - zeker gedeeltelijk bewaard tot 1725 12de eeuw
31467	400m (N)	steentijd	- 2 "stenen" gevonden: waarschijnlijk een aanvalswapen en een gebroken speerpunt - opm.: zeer twijfelachtige interpretatie
32581	900m (ZW)	Vroegmodern	Site met Walgracht – Hof te Stijlvoorde. Ten noordoosten van de huidige hoevegebouwen bevindt zich een nagenoeg rechth. door brede walgrachten afgebakend terrein (thans met recente villabouw), mogelijk de oorspronkelijke site van het hof.
37114	400m (O)	Romeins	Mogelijk een tracé van een oude Romeinse weg. Loopt over het grondgebied van Kalken en Laarne. In het oosten loop ze verder over het grondgebied van Overmere. Mogelijk liep de weg in westelijke richting verder tot in Destelbergen-Eenbeekeinde. Een indicatie voor een Romeinse datering is het veelvuldig voorkomen van losse vondsten Romeins aardewerk langs dit tracé (zowel op het grondgebied Kalken als Laarne). kan ook jonger zijn.
32574	1.000m (ZO)	Vroegmodern	Volgens een kaart van P. J. Benthuyss van 1725 bevond zich op de O.-helft van deze site met walgracht een vrij groot kasteel. Het kasteel verdween vermoedelijk eind 18de - begin 19de eeuw. Hoevenaam naar verluidt verwijzend naar bouwresten (w.o. schalies) van het verdwenen kasteel die nog steeds op het omgevende akkerland worden gevonden. In het landschap opvallend boerenerf scherp afgebakend door de omgrachting.
37126	1.200m (O)	Romeins	Fragmenten van een dolium en een spiraalfibula.
		Middeleeuws	Scherven roodbeschilderd steengoed.
37133	1.300m (O)	Middeleeuws	- 4 fragmenten roodbeschilderd en 1 scherf vroeg

steengoed en 1 onbekende ceramiek (late middeleeuwen).

- houdt waarschijnlijk verband met het nabijgelegen Goed ten Cattenaye.

Figuur 20. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

4 Besluit

In het kader van de aanvraag van een verkavelingsvergunning voor een projectgebied gelegen aan de Gaverstraat te Heusden (Destelbergen), werd door ADEDE BVBA een bureaustudie uitgevoerd in het kader van het opstellen van een archeologische nota met uitgesteld traject.

Het doel van dit onderzoek is driedelig. Allereerst wordt op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Vervolgens wordt nagegaan hoe goed deze archeologische resten bewaard zijn en in hoeverre ze bedreigd zijn door de geplande bouwwerken. Ten slotte wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is. Op basis van beschikbare en geraadpleegde bronnenmateriaal kon binnen het bureauonderzoek de aan-of afwezigheid van een archeologische site of relevante archeologische overblijfselen binnen de contouren van het onderzoeksgebied niet met zekerheid worden aangetoond. Wel is het mogelijk een archeologische verwachting naar voor te schuiven ten einde een antwoord te kunnen bieden op de gestelde onderzoeksvragen.

Gezien de ligging van het projectgebied in een gebied dat gekend staat om zijn zeer lange bewoningsgeschiedenis, lijkt verder archeologisch onderzoek ons in deze zonder twijfel aangewezen. Meldingen in de Centrale Archeologische Inventaris spreken van sporen die teruggaan tot de steentijden, maar ook ijzertijdvondsten en Romeinse sporen zijn niet uit te sluiten. Daarbij dient gezegd dat het aantal CAI meldingen in de omgeving eerder laag te noemen valt, maar dit hangt voornamelijk samen met een eerder laag aantal archeologische onderzoeken in de nabije omgeving en niet zozeer een reflectie is van een laag archeologisch potentieel. Mede gezien de landschappelijk interessante ligging van het projectgebied in een zone met een uitgebreide waterhuishouding, lijkt een belangrijke factor te zijn geweest in potentiële occupatie uit deze pre – en protohistorische perioden. Ook de ligging op een lokale hoogte is in dit verband van belang. Gezien de landschappelijke ligging op een zandige verhevenheid aan de oever van een waterloop lijkt dit alleszins gunstig te zijn naar occupatie van de omgeving toe.

Verschillende archeologische onderzoeken in de wijde omgeving hebben met andere woorden een hoog potentieel aan sporen uit alle periodes aangetoond. In de wijde omgeving Voor oudere periodes zijn enkele neolithische en mesolithische artefacten gerecupereerd.

Daarbij dient zich echter de vraag aan of het projectgebied in het verleden het onderwerp geweest is van ophogingswerken.

Sinds de achttiende eeuw is het projectgebied in gebruik geweest als landbouwgrond. De eerste bebouwing op het terrein duikt pas op in de twintigste eeuw en concentreert zich in de westelijke, zuidelijke en oostelijke uithoek van het projectgebied. Verder is het projectgebied steeds onbebouwd

gebleven. Dit kan mogelijks voor een goede bewaring van de potentieel aanwezige archaeologica gezorgd hebben.

Gezien de verregaande verstoringen die te verwachten zijn bij de verkavelingswerken, het eerder hoge potentieel van het projectgebied en de onduidelijkheid inzake de bewaringstoestand van de bodem binnen het projectgebied is ADEDE bvba van mening dat verder archeologisch onderzoek zich opdringt. Om de intactheid van de bodem na te gaan evenals de aanwezigheid van goed bewaarde (paleo)bodems dient in eerste instantie een Landschappelijk Bodemonderzoek uitgevoerd te worden. De verdere bepalingen zijn terug te vinden in het Programma van Maatregelen.

5 Bibliografie

- De Logi A. & Dalle S. 2013, Destelbergen - Panhuisstraat. Archeologisch onderzoek 2011, DL&H-Rapport 8.
- De Logi A. 2016, Vooronderzoek Destelbergen Damvalleistraat, Archeologienota DL&H bvba
- Leys, R. & Ameryckx, J. (1963). *Bodemkaart van België – Verklarende tekst bij het kaartblad Melle 55Z*. Centrum voor bodemkartering. p.96.
- Bogemans F., 2005. *Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel in opdracht van Vlaamse Overheid Dienst Leefmilieu, Natuur en Energie.
- Bogemans F., 2007. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart Kaartblad 29 Kortrijk*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel in opdracht van Vlaamse Overheid Dienst Natuurlijke Rijkdommen.
- S. BUYSE, De Touwslagerij te Hamme. Macrostudie over de touwindustrie te Hamme met nadruk op de 19de en 20ste eeuw, gevolgd door een casestudie over het touwslagergeslacht Vermeire van de 16de tot de 20ste eeuw, Scriptie voorgelegd aan de Faculteit Letteren & Wijsbegeerte, voor het behalen van de graad van Licentiaat in de Geschiedenis. UGent, 1997.
- Van Ranst E., Sys C., 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (1:20000)*, Gent: Laboratorium voor Bodemkunde.

Internetbronnen

- <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>
- <http://www.geopunt.be/>
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: Destelbergen, Inventaris Onroerend Erfgoed (online), <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121346> (geraadpleegd op 23/10/2020).
- <http://www.destelbergen.be/bestuur/over-destelbergen/geschiedenis> (geraadpleegd op 23/20/2020).
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <http://belgica.kbr.be>
- <https://cai.onroenderfgoed.be>
- <http://www.ngi.be>
- http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf
- http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cplI63204_nl.html

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op de Traditionele Landschappenkaart.	15 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.	16 -
Figuur 3. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	17 -
Figuur 4. Hoogteprofielen van het projectgebied.	18 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.	20 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.	21 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	23 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.	24 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.	25 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	26 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	27 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx.	30 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.	31 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.	33 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	34 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.	35 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.	36 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.	37 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2020.	38 -
Figuur 20. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.	42 -